

Úvod do japanistiky – 5. přednáška

Japonická rodina a gramatické zvláštnosti japonštiny I.

japonická rodina – 2 skupiny:

- 1 japonština
- 2 rjúkjúské jazyky (podle UNESCO jde o šest ohrožených jazyků), nejdůležitější je okinawština, původně státní jazyk království Rúčů.

-okinawština

odlišné výrazy v obou jazycích:

čá = vždy (jp. *icumo*)

nama = teď (jp. *ima*)

stejné slovo, ale odlišný význam:

šima (japonsky = „ostrov“), okinawsky taky „vesnička. rodiště“

niši (japonsky = „západ“), okinawsky = „sever“

výrazy, kterých významovou odlišností způsobuje jiné podnebí:

šimu = chladný déšť (jp. *šimo* = mráz)

juči = kroupy (jp. *juki* = sníh: Vždy když je v Japonsku vlna sněžení, na Okinawě se to projevuje tak, že padají kroupy.

výrazy, odlišné jenom pravidelnými fonologickými korespondencemi:

čú „dnes“ = *kjó*

tí „ruka“ = *te*

Učinaa = *Okinawa*:

učinaaguči „okinawština“ = *okinawa-go*

Rúčů = *Rjúkjú*

Náfa = *Naha*

F sa vyslovovalo aj v japončine možno až do 16. storočia, odvtedy sa mení na H (okrem FU). Zmena od P cez F ku H je jednou z najvýraznejších fonetických zmien, ktorá sprevádzala celý jej vývoj:

-**starojapončina** - v období nara (8. st.) bolo pravdepodobne ešte P, z ktorého sa postupne vyvinulo [φ] („F“) - dnešné H.

-**Kjótska reč**, akou sa hovorilo na cisárskom dvore, sa stala literárnou japončinou, ktorá *takmer nemenná fungovala 1000 rokov* až do 19. storočia (spätne nazývaná „**bungo**“ tj. literárny jazyk). Po presune cisárskeho sídla do Edo sa začína formovať nový štandardný hovorený jazyk založený na tókijskom dialekte – „štandardná japončina“ **hjó džungo**.

-nárečia japončiny.

AJNUŠTINA

Ajnuština NEPATŘÍ do japonické rodiny. Tvoří **samostatnou rodinu!**

– reč národa Ajnu na severe Japonska (dnes už len Hokkaidó, kedysi od severného Honšú cez Hokkaidó a Kurilské ostrovy až po Sachalin)

typologicky aj geneticky odlišná od japončiny, zrejme reliktný jazyk z predjaponských čias

vzájomné výpožičky

Z AJNUŠTINY DO (oblastnej) JAPONČINY:

seta = pes - v *severojaponských* nárečiach (na ostatnom území Japonska „inu“): ajnusky *seta* = pes

zemepisné názvy na ostrove Hokkaidó

prípona –becu (**Mombecu**): z ajnuského *pet* = rieka

Sapporo: z ajnuského *sat-poro-naj* = suché veľké údolie

kamuj = božstvo, medveď (starojaponské **kamui* = moderné japonské *kami*) – ale možno ide o pôžičku opačnú – z ajnu do jap.!

Kultúra Ajnuov

Špecifický ajnuský hudobný nástroj je drevená (bambusová) drumbľa (č. brumle) *mukkuri* ajnuská hudba:

<https://www.youtube.com/watch?v=uO9uDMB94M0>

<https://www.youtube.com/watch?v=AjXAEmysidE>

1. GRAMATICKÉ ZVLÁŠTNOSTI JAPONČINY

Rozdielnosti lingvistického ponímania:

– „Prídavné mená + slovesá“ - alebo „slovesá (činnostné a vlastnostné)“?

– „Častice (partikuly)“ – alebo „koncovky“?

(koncovky – spolu so slovom – tak píšú aj mnohí Japonci v mejloch latinkou, takisto v hiraganových čítankách je text delený „po slovách“).

Je –no „**pádová**“ prípona? Čo sú vlastne pády? Má zmysel hovoriť v japončine o „pádoch“?

Nepřítomnosť gramatického rodu, čísla.

ROD:

V posledních letech se množí feminismem vynucované vyjadřování typu „posluchači a posluchačky“, „poslanci a poslankyně“, „Češi a Češky“, tj. nadbytečné vyjadřování rodu i v plurálu, i když náš plurál mužského substantiva má z hlediska rodu neutrální význam: „Češi“ neznamená „jenom mužští Češi“, ale „Češi všeobecně - muži, ženy i děti“. „Studenti“ znamená nejenom „mužští studenti“, ale „studenti všeobecně“, takže vyjadřování „Češky a Češi“, „studentky a studenti“ je nadbytečné. Nevzniklo totiž přirozeně v našem jazyce, ale vlivem vyjadřování ve francouzštině a němčině.

V japonštině tento problém není, protože rod tam není. Rozlišuje se však u zájmena:

ON = kare

ONA = kanodžo

A u některých substantiv (hlavně vlivem angličtiny):

ČÍŠNÍK = wétá

ČÍŠNICE = wétoresu

ČÍSLO:

Hoci v indoeurópských jazykoch považujeme vyjadrovanie plurálu za samozrejmé, môže sa stať, že hláskoslovným vývojom sa napr. v češtine niekedy nedá rozlíšiť plurál od singuláru:

„Chtěly vidět muže“.

Číslo: „nerozlíšenost“ – „na stoloví je knihovie“.

Ponímanie čísla v indoeurópcine. Prečo by mal byť rozdiel medzi „jeden“ a „ne-jeden“ rozhodujúci? (kedysi bol aj duál: oči, uši x oka, ucha, ruce x ruky, ale „noze“ už nie je, len „nohy“)

Na 2. strane zas preto Japonci často používajú číselné vyjadrenia: 7 Bašóových zbierok sa označuje ako Šiči-bu šú, dosl. „Zbierk(ovie) 7 dielov“, tj. nie množnosť, ale delená hromadnosť. Preto je dobré od začiatku štúdia japončiny vnímať všetky podstatné mená v tejto hromadnosti, učiť sa ich v preklade ani nie v singulári, ale skôr ako plurál alebo hromadné – často vám to v budúcnosti pomôže vyhnúť sa nedorozumeniam, ak nebudete mať zautomatizované vnímanie nejakého podstatného mena ako apriori singulár. „Nihondžin-ga imašta“ ako „Boli tam Japonci“.

Počty:

číselná postupnosť 10x10 = hjaku, 100x100 = man „myriada“, myriada x myriada = „oku“
Dobré je zapamätať si milión ako hotové slovíčko „hjakuman“ (dosl. sto myriad).

Spona vs SLOVESO BYŤ

Pre japončinu je významné, že rozlišuje, čo v mnohých jazykových rodinách splýva: sloveso existencie (BYŤ) a sponu. V češtine obe funkcie splývajú:

- a, Učebnice je tady.
- b, Učebnice je těžká.
- c, Učebnice je kniha.

V „je tady“ je sloveso „JE“ plnohodnotné sloveso existencie: kniha „SA NACHÁDZA/EXISTUJE“ tu.

V „je těžká“ a „je kniha“ je sloveso „JE“ len v pomocnej funkcii, ktorý sa v našej gramatike nazýva „menný prísudok“, a všeobecne v lingvistike sa nazýva „spona“ (angl. „copula“).

Spojenie „je těžká“ sa však v japončine vyjadří jedným slovom: OMOI. „Omoi“ je totiž z hľadiska japonskej gramatiky vlastne SLOVESO, ktoré už obsahuje nie len význam „ťažká“, ale aj význam „je“. (Je to niečo podobné, ako keď výraz „je zářivá“ môžeme povedať aj slovesom „září“.)

Spojenie „je kniha“ je klasický príklad spony. Úlohou spony je vyjadrovať NIE TO, že niečo (niekde) existuje, ale to, že NIEČO JE NIEČÍM: spája teda vlastne dve podstatné mená a vyjadruje, že jedno je druhým, že jeden objekt má dva aspekty. Objekt „učebnica, alias kniha“ má dva aspekty: je to aj učebnica (jap. kjókašo), aj kniha (jap. hon). A spona vyjadruje práve tento vzťah.

Rozdiel medzi „Učebnice je tady“ a „Učebnice je kniha“

v japončine vyzerá:

Kjókašo-wa koko-ni ARIMASU. Kjókašo-wa hon-DESU.

učebnice(-téma) toto-místo-v JE učebnice(-téma) knihOU-JE.

ARIMASU je teda plnovýznamové **sloveso** (niečo niekde je), kým DESU je len **spona** (niečo niečím je, niekto niečím je).

Téma

Výraz „**téma**“ pochází z řeckého *thema*. V japonštině se označuje i anglickým „topic“, což je ale nesystémové z vícera důvodů – nejde totiž o téma ve smyslu „námět“, navíc termín *thema* je výstižnější, protože je jedním z členů dvojice

θέμα *thema* – ῥήμα *rhēma*

„Thema“ je kategorie, kterou u nás vyjadřujeme slovosledem, ale nijak morfológicky (tj. není na to žádný extra morfológický tvar). Rozdíl *thema* vs *rhéma* (dosl. „to dané“ vs „to vypovídající“) znamená, že *thema* je to, co známe; co je z kontextu známé; o čem se už mluvilo. a v češtině i slovenštině to bývá umístěno na začátku věty. V japonštině je to také na začátku věty, a navíc je to vyznačeno příponou **-wa**. *Rhéma* je pak to nové; na čem je větný důraz. V japonštině, stejně jako v češtině, je *rhéma* umístěno až za *thematem*.

Příležitostně se *thema* i u nás může vyznačit, např. konstrukcí „... **tak (to)**...“, např.:
*Do Japonska, **tak tam** bych jel hned.*
*Rasovou diskriminaci - **tak tu** tam nenajdete.*

Uvažujte o těchto větách: jaký je mezi nimi rozdíl? Jaký je rozdíl, když změním slovosled?

1. *Sestra chce jet dneska na hory (... ne do města či na plovárnu).*
2. *Na hory chce jet sestra (... né já).*
3. *Já bych raději jel na hory až zítra (... , a ne dnes).*
4. *Zítra chce už sestra jít na túru.*
5. *Proto chce už dnes jet na ty hory.*
6. *Jenomže já chi dnes jet do města.*
7. *Ve městě je dnes totiž fotbal.*
8. *Včera přšelo, ale dneska má být hezky.*
9. *Polévku jsem dneska uvařil já.*
10. *Ale hlavní jídlo vařila manželka.*

TO CO JE ZNÁMÉ, je *kurzivou*: Toto je **téma**. V našich jazycích ju nevyjadřujeme ničím iným než slovosledem – je na začiatku vety -, ale v japončine (a kórejšine a mnohých iných) sa vyjadruje príponovou časticou. Nejde teda o PÁD, ale o vyššiu kategóriu, týkajúcu sa širšej, nadvetnej súvislosti. V japončine sa téma označuje príponou –WA.

Téma nie je podmet vety. Téma vyznačuje tú časť vety, ktorá sa považuje za známu, v aktuálnom vetnom členení je to **východisko výpovede**. Ako východisko býva na začiatku vety a vymedzuje jej prvú časť. Slovosled české vety se řídí pořadím

východisko výpovědi – jádro výpovědi
 = *thema* - *rhéma*

Znamená to, že základem našeho slovosledu je nadvětná souvislost – slovosled se neřídí pořadím „podmět – přísudek – předmět“ (ten obvykle platí jenom v izolované větě nebo v první větě delší výpovědi), ale tímto tzv. „aktuálním větným členěním“ východisko – jádro, což je Jakobsonova terminologie odpovídající termínům *thema* - *rhéma*.

Podívejte se na tyto propojené věty:

1. *Sestra chce jet dneska na hory (... ne do města či na plovárnu).*
2. *Na hory chce jet sestra (... né já).*
3. *Já bych raději jel na hory až zítra (... , a ne dnes).*
4. *Zítra chce už sestra jít na túru.*
5. *Proto chce už dnes jet na ty hory.*

6. Jenomže já chi dnes jet do města.
7. Ve městě je dnes totiž fotbal.
8. Včera přelo, ale dneska má být hezky.
9. Polévku jsem dneska uvařil já.
10. Ale hlavní jídlo vařila manželka.

V „aktuálnom vetnom členení“ viet v našich jazykoch sa *východisko výpovede* (značené *kurzivou*) ocitá na začiatku vety aj v našich jazykoch. Na konci vety je to, na čom je vetný dôraz (podškrtnuté):

1. *Sestra* chce jet dneska na hory (... ne do města či na plovárnu).
2. *Na hory* chce jet sestra (... né já).
3. *Já* bych raději jel na hory až zítra (... , a ne dnes).
4. *Zíttra* chce už sestra jít na túru.
5. Proto chce už dnes jet na ty hory.
6. Jenomže *já* chi dnes jet do města.
7. *Ve městě* je dnes totiž fotbal.
8. *Včera* přelo, ale dneska má být hezky.
9. *Polévku* jsem dneska uvařil já.
10. Ale *hlavní jídlo* vařila manželka.

Ako vidíme, témou môže byť v podstate akýkoľvek vetný člen, napr.:

- podmet: sestra, ja (1, 3, 6)
- predmet: polievku, hlavné jedlo (9, 10)
- určenie miesta: v meste (7)
- určenie smeru: na hory (2)
- určenie času: zajtra, už dnes, včera (4, 8)

„Aktuální větné členění“ tudíž odráží podobnou strukturu, jakou má japonská věta: *Thema* je na začátku (= *to známé*), *rhéma* je na konci (= *to kde je důraz*). Kdybychom třeba u nás měli také příponu -WA (jako japonština), kterou bychom vyznačovali konec thematu, tyto věty by vypadaly:

1. *Sestra-wa* chce jet dneska na hory (... ne do města či na plovárnu).
2. *Na hory-wa* chce jet sestra (... né já).
3. *Já-wa* bych raději jel na hory až zítra (... , a ne dnes).
4. *Zíttra-wa* chce už sestra jít na túru.
5. Proto chce už dnes jet na ty hory.
6. Jenomže *já-wa* chci dnes jet do města.
7. *Ve městě-wa* je dnes totiž fotbal.
8. *Včera-wa* přelo, ale dneska-wa má být hezky.
9. *Polévku-wa* jsem dneska uvařil já.
10. Ale *hlavní jídlo-wa* vařila manželka.

Podívejme se na tyto dvě věty:

- I. Táta uvařil polévku.
- II. Polévku uvařil táta.

Aký je medzi nimi rozdiel?

- V prvej vete je „táta“ východisko výpovede, teda téma. V japončine bude: „Otósan-wa“.
- V druhej vete je východiskom výpovede „polévku“. Takže bude „Súpu-wa“.

Zvyšok vety je JADRO VÝPOVEDE, tá časť vety, na ktorej je vetný dôraz:
 uvařil polévku. „súpu-wo cukurimašta.“
 uvařil táta. „otósan-ga cukurimašta.“

Témou teda môže byť akýkoľvek vetný člen:

Podmet: **Súpu-wa** acui „Polévka je horká“

Predmet: **Súpu-wa** otósan-ga cukutta. „Polévku uvařil táta.“

Místo: **Nihon-wa** acui „V Japonsku je horko“

Čas: **Nacu-wa** acui „V létě je horko“

-wa – přidává se k pádovým příponám, např.

-Tókjó-kara „z Tókja“

Tókjó-kara-wa – tematizace toho „Tókjó-kara“,

Tókjó-kara kimašta ka? „Přijeli z T.“

-Ie, Tókjó-kara-**wa** kimasen dešta. „Ne, **z Tókja** nepřijeli.“

-wa „pohlcuje“ pádové přípony -ga (nominativ), -wo (akuzativ), někdy i -ni (dativ)

1. Wataši-ga

Téma: Wataši-***ga**-wa -> Wataši-wa

2. Wataši-wo

Téma: Wataši-***wo**-wa -> Wataši-wa

3. Wataši-ni

Téma: Wataši-ni-wa / Wataši-wa (-toto je hlavně hovorový jazyk)